

KES FENS-LEZING

Bert Wagendorp

Fictie moet de
sport redden

Athenaeum—Polak & Van Gennep
Amsterdam 2019

In 1994 stonden er in *de Volkskrant* twee lijstjes van de tien beste voetballers aller tijden. Het ene was van chef-sport Ben de Graaf. Hij had Maradona bovenaan gezet en, om de lezers van *de Volkskrant* te pesten, Johan Crujff op de vijfde plaats. Hij vond Pelé, Eusebio en Puskas beter. Het andere lijstje was van Kees Fens. Hij had Frankie van de Berg op één staan, Dick Onrust op twee, Bertus Vergeer op drie en Janus Kil op vijf. Deze vier namen hadden met elkaar gemeen dat de lezers er nog nooit van hadden gehoord.

Dat was ook niet zo raar, want het betrof vier jongetjes met wie Kees Fens meer dan een halve eeuw eerder op straat had gevoetbald en van wie sindsdien op sportief gebied weinig meer was vernomen.

Ik zal dat later duiden, eerst gaan we even naar de intrigerende nummer vier op Fens' lijst: 'Onbekende'. Kennelijk had Fens ooit een onbekende ontmoet in wie hij een van de grootste voetballers aller tijden had herkend. 'Onbekende' zou in elk lijstje op grote weerstand hebben kunnen rekenen en zelfs zijn geweigerd, maar in dit geval was er een aanleiding voor.

Ook hierop zal ik later een toelichting geven, we moeten eerst nog even de nummers zes en zeven onder de loep nemen: Just Göbel en Adri van Male. Göbel was de legendarische keeper van Vitesse en het Nederlands Elftal.

Zijn beste jaren lagen voor de Eerste Wereldoorlog. Hij behoort tot de legenden van het Nederlandse voetbal. Hij was onpasseerbaar. De keren dat hij wel werd gepasseerd, dat kwam een enkele keer voor, was het niet zijn schuld.

Adri van Male was de doelman van Feyenoord. Kees Fens was acht jaar toen Van Male bij het wereldkampioenschap voetbal van 1938 werd uitgeroepen tot de beste doelman van het toernooi.

Houdt u dat ook even vast.

Op acht in de Fenslijst staat Bertus Caldenhove, de linksback van DWS en Oranje, die met zijn club in het seizoen 1937-1938 kampioen van Nederland werd. Kees Fens was acht toen dat heuglijke feit zich voordeed, en tien toen Caldenhove in 1940 voor het eerst aanvoerder was van het Nederlands elftal. Het waren de jaren waarin het voetbal de grote massa bereikte via de radio, met name via de stem van Han Hollander. Ik denk dat Fens tot de luisteraars behoorde.

Abe Lenstra, de nummer negen op de ranglijst, hoef ik hier hopelijk niet verder toe te lichten. Maar ik zal het voor alle zekerheid toch even doen. Lenstra debuteerde in 1935 op vijftienjarige leeftijd in het eerste elftal van SC Heerenveen en op zijn negentiende in Oranje. Kees Fens was toen respectievelijk zes en tien.

We mogen er gerust van uitgaan dat Abe Lenstra een betere speler was dan Johan Cruyff. In een andere tijd zou hij door Ajax zijn weggekocht bij Heerenveen en in Amsterdam triomfen hebben gevierd. Lenstra was een sportieve homo universalis: hij kon behalve goed voetballen

ook erg goed schaatsen, dammen, tafeltennissen, biljarten, korfballen, hardlopen, hoogspringen en fierljeppen. Zijn schaken was iets minder, maar nog altijd heel behoorlijk. Soms zegde hij af voor een interland omdat hij meer zin had om te gaan vissen. Ook daarin was hij zeer bedreven.

Ús Abe stond model voor de beste voetballer in de Nederlandse literatuur: de door Godfried Bomans tot leven gewekte Arie Rekelbast. Ik heb een paar jaar lang zo ongeveer naast Lenstra's weduwe op de tribune bij Heerenveen gezeten. Ik vroeg haar een keer of zij wist dat haar man voortleefde als literair personage. Zij was daarvan helaas niet op de hoogte.

Ik verzoek u ook deze feiten even op te slaan, in verband met het vervolg van deze lezing.

Kom ik bij de nummer tien, Willem Korsten. Dat was een vreemde eend in de bijt van Fens' grote voetbalhelden. Korsten was op het moment van publicatie negentien jaar oud en had zojuist een van de meest ongepaste vormen van clubverraad bedreven: hij was van NEC Nijmegen naar Vitesse Arnhem gegaan. Vergelijk het met een een verhuizing van Feyenoord naar Ajax, maar dan vijf keer zo kwalijk.

Wat deed deze Korsten, die overigens zoveel zelfvertrouwen ontleende aan zijn uitverkiezing dat hij later nog kwam te spelen voor Leeds United en Tottenham Hotspur, in de top 10 van Fens?

De door Kees Fens gegeven verklaring voor deze kwestie zal u verbazen.

Eerst terug naar Frankie van de Berg, de onbetwiste nummer één. In de keuze voor zijn persoon komt de sport-

romanticus Kees Fens krachtig en onmiskenbaar naar voren. Ik citeer hem: ‘Nooit bewonder je meer dan tussen je achtste en twaalfde. En dat volstrekt en mateloos. Ik heb het voetbal leren bewonderen op straat. En nog altijd beschouw ik het straatvoetbal als de mooiste vorm van die sport. Er zijn nauwelijks regels, er is geen scheidsrechter, er is een onzichtbare doellat – in overleg wordt besloten of een bal over is – er is geen wedstrijdtijd en er is geen aanvoerder. Maar er is wel de uitblinker voor wie wij allen buigen en die de mythe van ons leven wordt.’

En dan komt het: ‘Mijn mythe heet Frankie van de Berg. Hij was de allerbeste straatvoetballer en dus ook de beste voetballer aller tijden.’ Let op de volstrekt onlogische redenering in deze zin, maar ook op de schoonheid ervan. De romanticus heeft geen boodschap aan logische redeneringen, die ondergraven de romantiek en de persoonlijke mythevorming. Kees Fens doet er zelfs nog een schepje bovenop. ‘Zoals hij pingelde is er nooit meer gepingeld. Hij passeerde iedereen en had de grootste mond. En zondags zong hij in het kerkkoor.’

In die laatste opmerking komen twee werelden uit Fens’ jeugd jaren bij elkaar. Doordeweeks weergaloos pingelen en op zondag met je jongenssopraan de Allerhoogste eren: bestaat er iets mooiers? Ik herkende er veel in. Zelf wilde ik als tienjarige twee dingen. Ten eerste zag ik het als mijn taak als zendeling de heidenen in het oerwoud te bekeren tot de Here Jezus. Verder wilde ik profvoetballer worden en de winnende goal scoren in de finale van het wereldkampioenschap. Ik brak me het hoofd over de vraag hoe

ik die twee moest combineren, want in de heidense jungle werd niet gevoetbald.

Voetbal en de straat staan voor de jeugd van Kees Fens. Straatvoetbal was de goedkoopste vorm van sport. Je had er alleen een bal, een straat en een paar andere straatvoetballers voor nodig.

Eigenlijk werd de jonge Fens aangetrokken door tennis, maar dat werd gespeeld in een andere wereld, waarin voor hem geen plaats was. Hij heeft dat ooit uitgelegd in een van zijn sportcolumns voor *de Volkskrant*, 'Waarom ik niet tennis'. Tennis werd gespeeld in andere milieus, door mensen met geld. Eigenlijk was er sprake van een parallelle wereld, afgescheiden met een hoog hek. Wat er ook allemaal was, in de jeugd van Kees Fens, geld niet.

Het is een rode draad geweest in het bestaan van Fens, het onderhuidse gevoel 'er niet bij te horen' en de onzekerheid die daaruit voortvloeide. Een gevoel dat zich nooit helemaal liet verdringen, niet toen hij een gevierd literair recensent was, niet door een hoogleraarschap in Nijmegen en evenmin door de waardering van de lezers van *de Volkskrant*. In onze jeugd worden wij geprogrammeerd, en anders dan bij computers het geval is, laat die programmering zich nooit meer helemaal wissen. We moeten ermee leren leven, dat is het enige wat erop zit.

Het tekent Fens dat hij die vormende jaren nooit ontkende of wegmoffelde omdat ze niet meer pasten bij zijn met hard werken veroverde status. Hij is nooit gaan tennissen, ook niet toen hij zich best een racket en een lidmaatschap had kunnen veroorloven. Nee, hij zette Frankie van

de Berg op één, als een bewijs van loyaliteit aan zichzelf, zijn verleden en de wereld waaruit hij was voortgekomen.

Hij vormde pijn om tot trots, had geen enkele behoefte om zijn afkomst te verloochenen, ook al zat die hem zijn hele leven in de weg.

Kom ik bij de onbekende op vier. De onbekende maakte zich later aan Fens bekend. Niet zelf, daar deed de onbekende niet aan. Door knap deduceren kwam Fens erachter wie de onbekende geweest moest zijn: Rinus Michels, de latere midvoor van Ajax, die pas echt beroemd werd toen hij zijn club als trainer naar de Europa Cup voerde en wiens bijnaam ‘de Generaal’ luidde. Volgens Fens kon het niet anders of het was Michels geweest die weleens meedeed aan een potje straatvoetbal.

Hier speelt een ander keuzemotief een rol dan in het geval van Frankie van de Berg. De jeugd van Fens had alle kenmerken van alledaagsheid, maar plotseling was daar Rinus Michels. Zelfs een jeugd in Amsterdam-West was niet geheel van grootsheid ontdaan, ook al was die nog door niemand waar te nemen.

Het is een bekend fenomeen: je ziet hoe iemand die ooit tot jouw kring behoorde zich daaruit langzaam maar zeker losmaakt en opstijgt naar grotere hoogten. En je ziet het met verbazing aan: wat is er gebeurd? Welke afslagen heeft hij genomen die ik heb gemist?

Natuurlijk had Kees Fens zelf ook een dergelijk traject afgelegd. Maar voor zover mij bekend is er nooit iemand naar buiten getreden die trots verklaarde dat hij ooit met een onbekende had gestraatvoetbald, en dat die onbeken-

de later de grote Kees Fens bleek te zijn geweest, die hij daarom op vier zette in zijn lijst van beste literair recensenten aller tijden. In elk geval Rinus Michels niet.

De fanatieke Ajacied Stijn Fens, tevens zoon van de man over wie we het hier hebben, waagde het ooit de Generaal te vragen of die zich zijn vader herinnerde als keeper bij het straatvoetbal. 'Fens met een F of Venz met een V?' luidde de reactie van Michels, voor wie hagelslag en literatuurkritiek één pot nat waren. Met een F? Ja, die kon hij zich nog voor de geest halen, zij het vaag.

De sport eet gulzig uit de ruif van de roem, maar geeft weinig terug.

Niettemin kon Michels zich in Fens' bewondering blijven verheugen. Ook omdat die in de stuurse trainer iets herkende wat hijzelf geheel ontbeerde. We kunnen bij anderen karaktertrekken bewonderen die ons, zouden we ze bij onszelf waarnemen, met zorg zouden vervullen. In een portret van de zachtaardige bondscoach Jan Zwartkruis, als ik het goed heb een neef van de bekende bisschop van Haarlem, kwam Fens ook even over Michels en diens genadeloosheid te schrijven. 'Michels is een realist die zijn hart voor de duur van zijn loopbaan bij zijn vrouw in bewaring heeft gegeven', noteerde hij. 'Rinus Michels, dat is geen naam, dat is een staalconstructie.'

Ik verdenk Fens ervan dat hij zelf ook wel iets meer van een staalconstructie had willen hebben, maar dat dat er niet inzate. Het valt buiten het kader van deze lezing, maar wie in het onvolprezen krantenarchief Delpher de carrière van Fens een beetje volgt, en met name de vetes die er

in het enge literaire wereldje werden uitgevochten – een verheven vorm van miezerige kinderachtigheid en kinnensinne waarbij Fens regelmatig de pineut was – begrijpt dat verlangen.

Gevraagd naar het waarom van zijn sportliefde, in een interview uit 1995 voor *Het Parool*, zei Fens: ‘Dat heeft alles met mijn vak, criticus, te maken. Sportlieden genieten mijn mateloze bewondering vanwege de enorme kritiek die ze in staat zijn te verdragen.’ Fens was, denk ik, niet voor niets een groot bewonderaar van Willem van Hanegem – hoewel de vermaarde middenvelder ontbreekt in zijn lijstje. Van Hanegem was een geniale speler, en tevens een harde. Het was ronduit onverstandig hem op het veld te beledigen of anderszins tegen de haren in te strijken. Wie dat toch waagde, vond zichzelf even later terug aan de andere kant van de boarding, meestal in behoorlijk geblesseerde staat, terwijl Van Hanegem even verderop stond te grijnzen.

Kees Fens had vermoedelijk weleens een soortgelijke aanslag in gedachten, maar zoiets is in het literaire wereldje nu eenmaal not done. Rinus Michels en Willem van Hanegem stonden voor Fens voor onaantastbaarheid. Ze waren niet te raken. Hij wel.

Kees Fens was op straat de keeper. Iedereen die ook weleens op straat heeft gevoetbald, weet wat dat betekent. Ik zeg het niet graag, maar op doel stond de stumper. Degene die tijdens het spel alleen maar in de weg liep. De talentloze. Dat wist Kees Fens natuurlijk ook. Vandaar Göbel en Van Male in zijn top 10. Het was logischer geweest

wanneer hij Jan van Beveren had gekozen, de allerbeste keeper die Nederland ooit heeft gekend – Fens moet dat vaak genoeg met eigen ogen hebben waargenomen. Met Jan van Beveren op doel was Nederland tweemaal wereldkampioen geworden, in 1974 en 1978, maar de psv'er werd door Johan Crujff uit het Nederlands elftal getreiterd en keerde nooit meer terug.

Ja, geachte Amsterdammers en Ajaxfans, zo is het en niet anders.

De keuze voor Göbel en Van Male is die van het eenzame keepertje in de Chasséstraat. Hij wordt niet serieus genomen, maar gelukkig is er de troost van zijn grote collega-doelmannen, die bewijzen dat zijn rol wel degelijk van belang is.

De keuze voor Caldenhove is ook die van de oudere man die terugkijkt op zijn jeugd en constateert dat de bewondering die hij toen voelde nooit meer kan worden overtroffen. En die er daarom, ondanks overvloedig aanwezige redenen om die mening bij te stellen, toch aan vasthoudt. Je zet iemand op een voetstuk en je kunt het niet over je hart verkrijgen hem eraf te trekken, omdat je daarmee iets van jezelf vernietigt. Het is om dezelfde reden dat gelovigen zich vaak zo halsstarrig vastklampen aan de overtuigingen uit hun jeugd. Of, zoals Kees Fens, aan het veilige instituut van de Kerk. Loslaten is veel moeilijker dan vastklampen.

Komen we bij Lenstra. Meer dan bij de andere uitverko-
renen komt in de keuze voor Abe de literatuurcriticus naar voren. Ik zei al dat Godfried Bomans de auteur is van het

verhaal 'Arie Rekelbast, de mens, de Haarlemmer, de voetballer'. Hij publiceerde dat in *de Volkskrant*, als een parodie op een eerder portret dat die krant had afgedrukt over Abe Lenstra. Het had net zo goed andersom kunnen zijn: Abe Lenstra als parodie op Arie Rekelbast. Van alle grote voetballers die Nederland heeft gekend, kwam Lenstra het dichtst in de buurt van een romanpersonage.

Hou dat vast.

Fens heeft meerdere malen een voetballer vergeleken met een dichter, Piet Keizer bijvoorbeeld, de raadselachtige linksbuiten van Ajax. 'Piet Keizer was geniaal op de vierkante meter. Een soort dichter, die alleen maar kwatrijnen, vierregelige gedichten, schrijft.' Maar in Abe moet de jonge Fens, zich nog van geen literaire loopbaan bewust, voor het eerst een romanpersonage hebben herkend, *larger than life*. Lenstra was veel minder een publiek persoon dan Crujfff, en daardoor mythischer. 'Hij kon alles, hoorde je,' verklaarde Fens over het Friese fenomeen. 'Hij wilde Friesland niet uit, wist je, en als hij geen zin had, deed hij niet mee. En daarom vond en vind ik hem nog altijd de allergrootste.'

De onaanraakbaarheid van Rinus Michels en de volstrekte onafhankelijkheid van Abe Lenstra: dat zijn precies de dingen die je wenst als je bent opgegroeid in aanraakbaarheid en afhankelijkheid.

Tot slot: Willem Korsten. De enige die op het moment van de samenstelling van de lijst nog actief was als speler. Fens' lichtelijk ontluisterende antwoord op de vraag naar het waarom: 'Hij is de enige prof die ik ken. Ik heb zelfs

twee keer met hem naar een voetbalwedstrijd gekeken.’ Dat kwam zo: de vader van Willem Korsten werkte in die jaren net als Fens aan de Katholieke Universiteit Nijmegen.

Het motief is vergelijkbaar met dat voor de keuze van Michels, alleen is Korsten al prof wanneer hij met Fens voor de tv zit. Kees Fens, de voetballiefhebber die er al honderden wedstrijden op had zitten toen Korsten nog geboren moest worden, ontmoette eindelijk een specimen uit de sport die hem zo fascineerde, het professionele voetbal. En hij achtte dat korte tijd later een voldoende reden om Korsten op de lijst van beste voetballers aller tijden te zetten.

Ik probeer me het gezicht van Ben de Graaf voor te stellen, terwijl hij de lijst van Fens doorneemt, in stijgende verbazing bij Korsten is aanbeland en de motivatie van Fens verneemt. Ik vermoed dat er in de vorige eeuw nergens zoveel onbegrip en verbijstering van een gezicht af te lezen zijn geweest. Zelfs wanneer De Graaf op een lijst van beste romans aller tijden op tien met *Bob, Bep en Brammetje* was aangekomen, louter vanwege het feit dat hij nooit een ander boek ter hand had genomen, zou de totale verslagenheid van Kees Fens niet groter zijn geweest.

Maar voor Fens was het een logische keuze. Korsten was zijn lijstje naar een werkelijkheid die verder uitsluitend bestond uit ingebeeelde en zelfgecreëerde waarheden, uit beelden die hij had geschapen uit verhalen in de krant, verslagen op de radio, beelden van de televisie, gesprekken met medeliefhebbers. In feite was Willem Korsten in Fens’ lijstje de enige non-fictiefiguur.

Ik kom hierop straks terug. Vanwege de titel van deze lezing zal ik wel moeten.

Ik hoop dat Stijn Fens Korsten nog eens tegenkomt en hem vraagt naar zijn herinneringen aan zijn vader. Het zou me niet verbazen wanneer Korsten nog wel weet met wie hij destijds naar de wedstrijd zat te kijken.

In 1980 verscheen *Waarom ik niet tennis (en ook niet hockey)*, een selectie uit de sportcolumns die Fens in de jaren daarvoor had gepubliceerd in *de Volkskrant*. Het boek, dat verscheen bij de Erven Thomas Rap, paste perfect in de tijdgeest. Het was voor intellectuelen niet langer een afgang of zelfs een teken van naderende dementie om sport als onderwerp te kiezen voor hun beschouwingen of verhalen. Een van de weinigen die dat al eerder had gedaan was Nico Scheepmaker. Die hield zich bezig met Russische dissidenten, maar turfde op zondag op de tribune bij Ajax even fanatiek het aantal correcte balaanames van Johan Neeskens. Een andere schrijver-dichter die zijn liefde voor voetbal niet onder stoelen of banken stak, was Cees Buddingh'. Zowel Scheepmaker als Buddingh' werd door het literaire establishment niet helemaal serieus genomen. Dat de deftige literair recensent Kees Fens in *de Volkskrant* ook uit de kast was gekomen, heeft ongetwijfeld aan de verandering van het klimaat bijgedragen.

In 1978 publiceerde Jan Mulder zijn verzamelde sportcolumns uit *De Tijd* in het boek *Opmars der strafschopebieden*. In datzelfde jaar verscheen de meesterlijke roman

De renner van Tim Krabbé. In het eerste geval gold de verbazing het feit dat er een voetballer bleek te bestaan die zich het alfabet eigen had gemaakt en aan het schrijven was geslagen – en nog goed ook. In het tweede ging het om iemand uit intellectuele kringen die op een racefiets bleek te zijn geklommen, aan koersen was gaan meedoen en die ook nog de euvele moed had gehad zijn ervaringen als literatuur te boek te stellen.

Wat in gewone landen al lang geaccepteerd was, de opvatting dat sport deel uitmaakt van cultuur en samenleving en dat het dus niet zo vreemd is dat sport voorkomt in culturele uitingen, drong eindelijk door tot het stoffige, nuffige, saaie en elitaire Nederlandse schrijverswereldje. Sport bleek niet langer het domein van in clichés grotserende sportverslaggevers, er kon ook goed over worden geschreven.

Niet dat het klimaat van de ene op de andere dag veranderde. Ook nu is het in dit land voor een schrijver een risico om zich al te sterk met sport te vereenzelvigen – of het moet de sport van het navelstaren betreffen, een discipline waarin wij jaar na jaar wereldkampioen worden en die hier hoog in aanzien staat.

Nadat Fens in 1982 in Nijmegen tot hoogleraar was benoemd, werd hij ter gelegenheid daarvan voor *de Volkskrant* geïnterviewd door de boekenredacteur Willem Kuipers. Liefde voor het vak viel Fens niet te ontzeggen, noteerde Kuipers, ‘hoewel hij er zelf regelmatig blijk van geeft dat de (Nederlandse) literatuur ook niet alles is. Dan vlucht hij in een “sportcolumn”.’

Sportcolumn heeft Kuipers tussen aanhalingstekens gezet. Hij moet er duidelijk niet veel van hebben. Vluchten klinkt ook weinig positief – een aanstaande hoogleraar die regelmatig vlucht in een sportcolumn: wat staat ze daar, lijkt Kuipers te willen zeggen, in Nijmegen eigenlijk te wachten?

In juli 1980 stond er een recensie van Tim Krabbé in *NRC Handelsblad* over *Waarom ik niet tennis (en ook niet hockey)*. Uit het stuk spreekt herkenbare frustratie. Ik citeer: ‘Bij literatoren die over sport schrijven manifesteert zich meestal een neerbuigendheid die twee vormen kan aannemen, de welwillende en onwelwillende. Sport blijkt de macht te hebben het onderscheidingsvermogen van ook de grootste geesten te benevelen: als het over sport gaat is blinde haat ineens voldoende om de meest afgezaagde vooroordelen te bevestigen. Maarten ’t Hart is een voorbeeld van dit type sporthater. “Die afkeer van sport die in bepaalde kringen nog altijd bon ton is, die begrijp ik helemaal niet”, zei Kees Fens onlangs over hem in de *Haagse Post*.

Interessanter en ergerlijker is de welwillende neerbuigendheid. Hoge intellectuelen zien dan duizelingwekkende betekenissen in een eenvoudige sportgebeurtenis, maar blijken gewoon niet op de hoogte van wat de geïnterpreteerde handelingen in de praktijk te betekenen hebben. Roland Barthes over wielrennen, Norman Mailer over boksen, Alexander Cockburn over schaken: ze denken tot de kern van de zaak door te dringen, maar die verduisteren ze juist; ze zitten er nog veel verder naast dan de sportverslaggevers. [...] Het is het ontbreken van al dergelijke

krampachtigheden die maken dat ik zo graag iemand als Kees Fens over sport lees.’

Tot zover Tim Krabbé in zijn recensie, waaruit sommigen de conclusie trokken dat Fens beter over sport schreef dan Mailer. Afgezien van het feit dat de vergelijking mank gaat en dat Mailer een heel ander genre beoefende dan Fens, is het ook niet waar. Fens schuwde de door Krabbé als krampachtigheden omschreven uitstapjes buiten de sport niet. Hij gebruikte een sportgebeurtenis regelmatig, bijna altijd eigenlijk, als aanleiding om ook iets te vertellen over wat hem nog meer bezighield. En dat was maar goed ook. In *Waarom ik niet tennis* is de tennisbaan in het Vondelpark niets anders dan een symbool voor een jeugd met beperkingen. Dáár gaat het stuk over.

In een column over de Engelse Cup Final van 1974 schrijft Fens: ‘Met de uitzending van de Cup Final laten de Engelsen de rest van de wereld anderhalf uur delen in het geluk van heel lange tradities, de onaardse staat die bereikt wordt als de dingen elke betekenis hebben verloren en nog slechts middel zijn. Tot suggestie. Van wat? Van het heilige niets.’ Hier wordt sport met kracht uit zijn eigen beperktheid naar een filosofisch niveau getild.

Dat kostte energie, en het zorgde ook voor twijfel. ‘Al die mensen kijken al zo’n twintig jaar naar voetballen’, schrijft hij in januari 1974, ‘een aardige sport, voor twee wedstrijden per jaar, maar probeer er maar eens een levensvervulling van te maken.’ Gelukkig is er de troost van de aangename leegheid. ‘Het mooie en boeiende van sportcolumnns is, dat er niets in staat.’

Eén ding viel me op. Nadat Fens in 1978 was gestopt als boekenrecensent, veranderde de toon van zijn sportcolumnns. Die werd lossler en minder ernstig. Je kunt je niet aan de indruk onttrekken dat er opeens een bevrijd man achter de typemachine zat. Iemand die zichzelf de frivoliteit gunde die hij als ernstige keurmeester van de literatuur nooit had aangedurfd, een schrijver die de hyperbool niet schuwde en die inzag dat sport weliswaar een ernstige zaak is, maar ook een zaak waarvan je de slappe lach kunt krijgen. Fens nam de taak op zich sport te relativieren, iets waartoe de sport zelf niet in staat is – nog altijd niet. Geen serieuzere journalist dan de sportjournalist. De angst voor de leegte en betekenisloosheid van de sport staat relativering niet toe: dan blijft er helemaal niks meer van over en kun je de laptop beter meteen in de gracht smijten.

Het is daar dat Fens het pad effende voor zijn opvolger op de maandagse sportpagina van *de Volkskrant*, Jan Mulder, de columnist die de details van de sport op meesterlijke wijze opblaast, die aan één trainersopmerking genoeg heeft om de lezer de absurditeit van het sportwezen nog eens onder de neus te wrijven. Er mocht in de bloedserieuze *Volkskrant* voortaan om sport worden gelachen.

Mulder haalt regelmatig voorvallen uit zijn actieve loopbaan als speler aan, en doet daar vervolgens iets merkwaardigs mee: hij maakt er fictie van. Het doet er weinig toe of hij als sterspeler van Anderlecht na een wedstrijd echt met Catherine Deneuve in een taxi is beland en haar knie heeft beroerd – met de opwindende

suggestie dat het daarbij niet is gebleven. Het gaat om het verhaal.

Dat is een interessante ontwikkeling.

Hoe zou Kees Fens tegen de sport van 2019 aankijken? Zou hij nog altijd vloeken van enthousiasme bij het aanschouwen van een mooi doelpunt? ‘Als ik iets mooi vind, een doelpunt of een goed boek, dan vloek ik’, zei hij ooit. ‘Vloeken is bij mij een teken van de hoogste gelukzaligheid.’ Zou hij die gelukzaligheid ook nu nog gekend hebben? Zou hij zich nog altijd elke avond voor de televisie geïnstalleerd hebben om naar Studio Sport te kijken?

De sport ontwikkelt zich in hoog tempo tot een systeem waarin sportmultinationals hun disciplines omvormen tot lucratieve vormen van entertainment. Het sportaanbod wordt steeds groter: er zijn maar weinig momenten waarop er geen sport op tv is. Het Nederlands elftal speelt tegenwoordig officiële wedstrijden waarbij niemand begrijpt wat er eigenlijk op het spel staat, maar die niettemin door tv en kranten buitengewoon serieus worden genomen. In 1995 verklaarde Fens in *Het Parool* dat de media overdreven veel aandacht schonken aan sport. Sindsdien is het aanbod veelelvoudigd.

De afstand tussen straatvoetbal en Champions League is immens geworden. Zo groot dat we kunnen spreken van twee volstrekt gescheiden werelden. De ene wereld, die bijna is weggedeemsterd en hooguit nog kan worden waargenomen in de beschermde omgeving van de zogenoemde Crujff Courts, draait om het spel, om de spelende mens,

zoals Huizinga hem noemde. In de andere gaat het om commercie, om miljarden.

Zou Fens zich, walgend van zoveel winstbejag en plat vermaak, van de sport hebben afgekeerd? Ooit switchte hij als toegewijd fan van Ajax naar psv omdat de Amsterdamse patsers hem begonnen tegen te staan en hij in Eindhoven nog iets van provinciaalse bescheidenheid meende te herkennen. Die bestaat nu ook niet meer.

In mijn essay *Vals Spel* heb ik in 2017 beschreven hoe de sport zich volgens mij zal gaan ontwikkelen. Namelijk tot een gesloten systeem, tot een gecontroleerde producent van vermaak. In sporten als tennis en het Amerikaanse basketbal is die ontwikkeling al veel verder dan menigeneen denkt. Met controle bedoel ik dat de narigheid ons bespaard zal blijven. Geen dopingschandalen en omkoping meer. Die passen niet meer in het businessmodel. Sport wordt, voor zover het dat niet al is, een vorm van gelikt massatheater met hoge winstmarges voor de producenten en buitenissige salarissen voor de acteurs.

Dat wil niet zeggen dat sport zijn aantrekkingskracht zal verliezen voor degenen die op zoek zijn naar een eerlijke krachtmeting. De aantrekkelijkste kant van sport is de onvoorspelbaarheid ervan. Zodra dat element verdwijnt, en er zijn voorbeelden van sporten waarin dat inmiddels al is gebeurd, is de sport ten dode opgeschreven.

Analoog aan het proces van de toetreding van de sport tot de mondiale vermaaksindustrie zal zich een proces

van fictionalisering voltrekken. Dat is al gaande. De grote sporthelden van de wereld naderen in navolging van Abe Lenstra de status van romanheld. Of zijn het al. Messi, die nu boven aan mijn lijstje van beste spelers aller tijden zou staan, is daar een voorbeeld van. Van de verhalen die over Messi worden verteld weet niemand of ze op waarheid berusten of dat we hebben te maken met fictie. Dat interesseert overigens ook niemand. De sterren van de sport krijgen nu al veel meer aandacht dan de sportwedstrijden zelf, en het is zelden volkomen duidelijk of de verhalen die over hen wereldkundig worden gemaakt berusten op waarheid of verbeelding.

De aandacht is inmiddels bijna volledig geregisseerd. Voor elke sportster is een zorgvuldig marketingplan uitgedacht door pr-types en managers. Een verhaal waarin hij of zij wordt neergezet op een commercieel zo interessant mogelijke manier. Of de voetballer Memphis inderdaad zo begaan is met arme Ghanese kinderen weet niemand behalve Memphis zelf. We zien hem zitten bij De Wereld Draait Door, in een poging zijn enigszins dubieuze imago om te vormen tot dat van filantroop. Zijn adviseurs zijn Memphis' verhaal aan het herschrijven, en de fictieproducenten van de media volgen gedwee.

Sport is altijd al een verhalenmachine geweest. Het duidelijkst komt dat naar voren in het wielrennen. De Tour de France is feitelijk een feuilleton in dagelijkse afleveringen, met tragische helden die van hun fiets vallen en doortrapte schurken die er met de zege vandoor gaan. De Vlaams-Nederlandse schrijver Herman Chevrolet omschreef het wiel-

rennen niet voor niets ooit als een literair genre. Zonder de verhalenvertellers die de sport volgen en interpreteren zou de sport niet bestaan. Van a naar b fietsen, proberen de bal in het doel van de tegenstander te werken of 800 meter zo hard mogelijk van start naar finish hollen: het zouden betekenisloze activiteiten zijn als er geen verhalen aan zouden worden gekoppeld.

Stelt u zich even de olympische finale 100 meter sprint voor. U weet niets van de acht deelnemers, behalve dat het mannen betreft die kennelijk flink hard kunnen lopen. Een van de acht wint, een ander wordt laatste. En dat is het. Het is onwaarschijnlijk dat u heftig vloekend voor de buis zit. De wedstrijd is zonder omliggende verhalen volkomen oninteressant geworden. Zonder verhalen is er voor de kijker geen enkele vorm van vereenzelviging mogelijk met een van de atleten, en daarmee is er geen betrokkenheid en vervalt de lust om te kijken. Er zou hooguit een esthetisch of zelfs erotisch motief kunnen zijn: acht spierbundels die in een heftig ritme naar de finish snellen. Maar zo kijkt slechts een beperkt deel van de sportliefhebbers.

Nu is er iemand, een ijverige sportverslaggever, die van elk van de deelnemers het doopceel heeft gelicht. Er blijkt een man mee te doen die afkomstig is uit een crimineel milieu in de slums van Detroit. Een ander is de zoon van een Franse hoogleraar in de letteren, die zijn vader ernstig heeft teleurgesteld doordat hij al zijn tijd aan atletiek is gaan besteden in plaats van naar de universiteit te gaan. Een derde is een boerenzoon uit het Friese plaatsje Akkrum die luistert naar de naam Sjoerd. Zijn moeder is hem

al jong ontvallen en zijn vader heeft maar één been. Sjoerd zelf is ook niet voor tegenslag behoed, maar hij heeft zich er moedig doorheen geslagen. Op de jeugdige leeftijd van tweeëntwintig is hij al vader van drie kinderen, van wie er eentje blind is. Zijn gezin zit op de tribune, de regisseur zoomt er vaak op in.

Alleen een volkomen harteloze sportliefhebber blijft nu kijken alsof het allemaal niks voorstelt en het niets uitmaakt wie er wint. Het is van groot belang dat Sjoerd als eerste over de finish gaat. Het zou zelfs onverdraaglijk zijn als dat niet zou gebeuren. Dat kan Sjoerd er niet bij hebben, en de kijker evenmin. Op het moment dat Sjoerd als eerste over de eindstreep gaat, slaakt de kijker een verschrikkelijke vloek van pure emotie. De zege van Sjoerd staat nog lang te boek als de allermooiste sportgebeurtenis ooit. Niet vanwege zijn prestatie, maar vanwege het bijbehorende verhaal.

Ik ben tien jaar lang sportjournalist geweest, en ik was alleen maar op zoek naar de beste verhalen rónnd de sport. De wedstrijden interesseerden me maar matig. De zus van de Amerikaanse schaatser Dan Jansen die een paar dagen voor de 500 meter van de Winterspelen in Calgary overleed en Dan die vervolgens onderuitging tijdens de wedstrijd die hij, zo had hij aangekondigd, louter en alleen reed voor zijn zus: dat was een heel wat interessanter verhaal dan het bochtenwerk van Jan Ykema. Het was panklare fictie, met het risico van het verwijt van ongeloofwaardigheid.

Je hebt voor een goed verhaal niet heel veel elementen nodig, het gaat om de wijze waarop het wordt gebracht.

In een wereld waarin de sport zal zijn omgevormd tot een theaterstuk zonder vaststaand einde zal de rol van de verhalenvertellers nog veel belangrijker worden. Anders blijft het publiek niet geboeid. Sport en de dingen rond de sport zullen steeds meer opschuiven in de richting van de fictie. De pure wedstrijd zal niet meer zijn dan een aanleiding voor de prachtigste *storytelling*, zoals dat tegenwoordig heet. De beroemdste sportsterren zijn degenen met het beste verhaal. Zonder goed verhaal kom je er niet eens meer in; het maakt deel uit van de strenge selectiecriteria die de topsport zijn acteurs en actrices zal opleggen.

Denk niet dat dit iets is voor de verre toekomst. In het Amerikaanse honkbal wordt allang geselecteerd op kwaliteiten die met de sport zelf niets te maken hebben. Een knappe topsporter is voor sponsors interessanter dan een lelijke, en die kwaliteit zal meespelen in het verloop van zijn carrière. De voetballer Cristiano Ronaldo heeft op twitter veel meer volgers dan Donald Trump, ruim vijftienzeventig miljoen, en dát verklaart voor een belangrijk deel zijn jaarlijkse inkomen van honderd miljoen. Hij is een veelgelezen twitterauteur die bezig is met zijn twitterautobiografie.

Kees Fens was in de geschetste ontwikkelingen een voorloper. Hij was, vind ik, als schrijver over sport op zijn best in de portretten die hij in de jaren negentig schreef in *de Volkskrant*. Die gingen over publieke personen, en met enige regelmaat ook over sportfiguren als Louis van Gaal, Willem van Hanegem, Arie Haan, Rinus Michels en Jan

Mulder. De titel van het stuk over de laatste luidt: 'Onder De Luchter Met Een Augurk', en dat zegt wel genoeg, lijkt me. Het is fictie.

Ik vermoed dat ook Willem van Hanegem weinig van zichzelf herkende in het aan hem gewijde portret. Behalve zijn naam dan. Fens schreef een kort verhaal over een fictieve speler wiens bijnaam De Kromme luidt. Er zijn hier en daar verwijzingen naar een bestaande werkelijkheid. Maar de auteur neemt al snel het heft in handen en maakt er zijn eigen verhaal van. Het is Fens' verbeelding van Van Hanegem, niet de Van Hanegem zoals die bij de sportliefhebber bekend was. Dat maakt het alleen maar interessanter.

Van de tien namen op zijn lijst van beste spelers aller tijden behoort er maar één tot de non-fictie: Willem Korsten. De overige negen zijn sublimaties, iconen van een jeugd, namen die het verhaal van Kees Fens met zich meedragen en die hij oproept om te tonen hoe het was. Wie hij was.

Fens bewees daarmee behalve vergeten helden als Frankie van de Berg ook de sport een goede dienst.

Fictie moet de sport redden van de betekenisloosheid, de zinloosheid, de leegte. Fictie schept betekenis, waarde en zin. Zoals het dat overigens ook doet met het gewone, alledaagse leven.

Zeker nu sport onder invloed van marketing en commercie steeds meer een steriele activiteit wordt die ons in een niet-aflatende stroom een geprogrammeerde werkelijkheid voorzet, zal de behoefte aan verhalenvertellers toenemen. Die moeten ons tonen dat er, diep verborgen, ook

andere waarden schuilen in de sport, dat de goede waarnemer er algemene menselijke waarheden in kan ontdekken. Ook al is dat wel het laatste waarover de sport zelf zich sappel maakt.

Zou Kees Fens in 2019 nog altijd enthousiast vloekend voor de televisie zitten? Ik denk het wel. De romanticus laat zich zijn liefde niet ontnemen, niet door cynische sport-CEO's, niet door hysterische verslaggevers, niet door megalomane sportinstituten. Hij vlucht in de ontkenning en blijft kijken door de bril van zijn jeugd.

Kees Fens overleed op 14 juni 2008. Op 9 juni had het Oranje van bondscoach Marco van Basten op het Europees Kampioenschap voetbal een opzienbarende 3-0 zege geboekt op Italië. Vier dagen later, op 13 juni, werd Frankrijk met 4-1 vernederd.

Fens volgde de twee wedstrijden in het ziekenhuis op de radio. Twee laatste, sublieme duels. Alsof de spelers hem vanuit Zwitserland wilden eren voor zijn jarenlange trouw en enthousiaste support. De latere deceptie tegen de Russen bleef hem bespaard. De fictieschrijver had er wel raad mee geweten.

Fictie moet de sport redden is de volledige tekst van de vijfde Kees Fens-lezing, die op 13 februari 2019 door Bert Wagendorp werd uitgesproken in De Rode Hoed te Amsterdam op uitnodiging van de Kees Fens Stichting.

Copyright © 2019 Bert Wagendorp /
Athenaeum—Polak & Van Gennep,
Weteringschans 259, 1017 XJ Amsterdam

Boekverzorging Ilona Sijders

ISBN 978 90 253 1017 2 / NUR 320
www.uitgeverijathenaeum.nl

DE KEES FENS-LEZING SINDS 2015

Wiel Kusters, *Grote God* (2015)

Sible de Blaauw, *De versteende droom* (2016)

Willem Jan Otten, *Leven om te lezen, lezen om te leven* (2017)

Mariette Haveman, *Het belang van de bijzaak* (2018)